

БЮЛЕТЕНЬ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

№10 (жовтень) 2014

Дмитро Сторожук:

«Ми маємо зробити систему примусового виконання рішень максимально дієвою для кожного»

5

ЮРИДИЧНІ АКЦЕНТИ

Правоосвітня діяльність та подолання корупції – першочергові завдання Міністерства юстиції України

34

РОЗ'ЯСНЕННЯ

Деякі питання виконання рішень про стягнення аліментних платежів

103

ВИКОНАВЧИЙ ПРОЦЕС

Актуальні питання тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника

Зміст

Юридичні акценти

Ігор Бондарчук

Правоосвітня діяльність та подолання корупції – першочергові завдання Міністерства юстиції України..... 5

Актуальне інтерв'ю

Дмитро Сторожук:

«Ми маємо зробити систему примусового виконання рішень максимально дієвою, відкритою та доступною для кожного»..... 13

Роз'яснення законодавства

Практичні аспекти застосування судами України Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року (Конвенція СНД) 17

Деякі питання виконання рішень про стягнення аліментних платежів 34

Питання захисту жертв, постраждалих від торгівлі людьми 44

Огляд подій

(з 1 жовтня до 17 жовтня)

Скорочено час на проставлення апостиля у Міністерстві юстиції..... 50

США підтримує Україну у застосуванні санкцій до осіб, які підтримують і фінансують тероризм 50

Більшість судових експертів підтвердили свою кваліфікацію 51

Щодо реформування судової системи..... 51

Мін'юст провів перший електронний іспит на право займатися нотаріальною діяльністю 52

Обговорено питання набуття членства України в Міжнародному кримінальному суді 52

Щодо захисту прав вимушено переміщених осіб..... 52

У Мін'юсті обговорили реформування державної служби 53

Опубліковано закон про люстрацію..... 53

Призначення..... 55

Вітання..... 56

Документи

Перелік наказів Міністерства юстиції України, виданих у вересні 2014 року 61

Увага! Змінено контакти органів ДВС України у Луганській і Донецькій областях 62

Юридична думка

Теорія та історія держави і права

Н. М. Оніщенко, С. В. Стоєцький, С. О. Сунєгін

Право і мораль як соціальні регулятори в контексті розвитку громадянського суспільства: сучасні реалії 64

В. В. Павленко

Еволюція виборчого процесу за доби Української революції 1917-1921 років..... 71

Конституційне право

П. С. Корнієнко

Правозахисна діяльність органів публічної влади України в сфері забезпечення надання безоплатної правової допомоги 78

Муніципальне право

Н. В. Камінська

Ключові напрями вдосконалення законодавства України у сфері місцевого самоврядування 84

Цивільне право

Н. А. Опанасюк

Поняття туристичної діяльності: практико-правові аспекти визначення..... 92

Виконавчий процес

С. Я. Фурса, Є. І. Фурса

Актуальні питання тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника, який ухиляється від виконання рішення: теорія і практика 103

Адміністративне право

Ю. Л. Юринець

Адміністративно-правовий статус рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи у правозастосовній практиці України 113

Фінансове право

О. В. Ільницький

Реформування визначення сфери державних закупівель за законодавством України 120

Кримінальне право

О. М. Юрченко, Є. Д. Скулиш, О. В. Шамара

Розвиток правової системи розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності в Україні 129

Кримінальний процес

Н. М. Ахтирська

Судовий контроль за екстрадиційним процесом: підстави для тимчасового та екстрадиційного арешту 139

А. Д. Онофрейчук

Організаційно-правові основи контрольованої поставки на сучасному етапі 146

Судоустрій

І. В. Назаров

Сучасна структура та напрями реформування судової системи Польщі..... 152

Прокуратура

М. О. Сурженко

Службові права та обов'язки прокурора району..... 160

Міжнародне право

О. І. Виговський

Договори між акціонерами в міжнародному приватному праві..... 167

О. Т. Волощук

Особливості відповідальності глав держав у міжнародному праві 175

ПОНЯТТЯ туристичної

діяльності: практико-правові аспекти визначення

Н. А. Опанасюк

кандидат юридичних наук, віце-президент
Туристичної асоціації України

Досліджуються дефініції туризму та туристичної діяльності, їх практико-правові аспекти. Аналізуються специфічні особливості провадження туристичної діяльності як виду підприємництва і формулюються її ознаки як особливого виду господарювання.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, туроператорська та турагентська діяльність.

Исследуются дефиниции туризма и туристической деятельности, их практико-правовые аспекты. Анализируются специфические особенности осуществления туристической деятельности как вида предпринимательства и формулируются ее признаки как особого вида хозяйствования.

Ключевые слова: туризм, туристическая деятельность, туроператорская и турагентская деятельность.

We study the definition of tourism and tourism, their practices and legal aspects. Analyzes the specific features of the proceedings of tourism as a form of entrepreneurship and formulated its characteristics as a special type of management.

Keywords: tourism, tourist activities, tour operator and travel agency activities.

У правовому масиві України сформувався певний інститут законодавства про туризм, більшість норм якого присвячена питанням здійснення суб'єктами туристичної діяльності цього виду підприємництва.

Попри всі позитивні зміни в правовому регулюванні туризму в Україні, законодавчо не вирішені усі правові питання, що існують у цій сфері. Однією з основних проблем на сьогодні є відсутність чіткого «правового» визначення понять «туризм» і «туристична діяльність» (наприклад, як виду господарської діяльності), а відтак – наукового осмислення кола туристичних відносин і формулювання точного уявлення про галузеву природу відповідного правового інституту [1-2].

Вбачається, що через відсутність чіткої позиції законодавця щодо дефініцій «туризм» і «туристична діяльність» причина полягає в недостатній визначеності правового статусу суб'єктів, які здійснюють туристичну діяльність, та безсистемності прийняття нормативних актів у цій сфері.

Враховуючи те, що відносини, які виникають у сфері туризму, мають свій предмет (вони покликані задовольнити суспільні потреби та виконувати важливі функції в суспільстві), у правовому полі України відсутнє законодавчо визначене поняття туристичної діяльності. Його відсутність, незважаючи на те, що термін «туристична діяльність» широко використовується як у законодавстві України, так і в практичній діяльності та науковому середовищі, слід визнати прогалиною національного законодавства. І лише комплексний та системний аналіз законодавства про туризм дає можливість скласти уявлення про правовий зміст туристичної діяльності як виду підприємництва і окреслити її межі.

Туризм, маючи вікову історію, до цього часу не отримав однозначного юри-

дично цілісного, науково обґрунтованого визначення й по-різному трактується не тільки зарубіжними науковцями, а й вітчизняними. Водночас фахівцями були зроблені спроби визначити межі туризму та ті елементи, з яких він складається (у т. ч. як виду господарської діяльності), а відтак – надати цьому явищу загального розуміння.

На сьогодні туризм має велику кількість визначень, які постійно підлягають коригуванню та вдосконаленню. Беззаперечною і загальновизнаною є думка, що туризм – це багатогранне явище сучасного світу. У вітчизняній правовій думці термін «туризм» з'являється на початку ХХ ст. [3]. За час зародження й становлення туризму в нашій державі науковцями було сформульовано безліч визначень поняття «туризм», але вони певною мірою збігалися між собою. Всі ці визначення зводилися до його тлумачення, зміст якого поєднував чотири складових елементи: активний вид відпочинку та задоволення рекреаційних потреб; засіб духовного, культурного і соціального розвитку особистості; галузь народного господарства; вид економічної діяльності. Зазначені недоліки терміна «туризм» пояснюються відсутністю цілісної концепції розвитку туризму за радянської доби та обмеженістю досвіду насамперед його правового оформлення, тобто відповідного тлумачення цього явища з точки зору права.

Нині фахівці як юристи, так і економісти, розуміючи, що проблема визначення науково обґрунтованого поняття туризму є актуальною, пропонують розглянути його з різних точок зору [4].

Існуючі дефініції туризму можуть бути об'єднані в дві великі групи. Одні з них, робочі, носять вузькоспеціалізований характер, стосуються окремих правових, економічних, соціальних й інших аспектів туризму або його видових особливос-

тей і виступають інструментом для вирішення конкретних завдань. Інші, концептуальні, охоплюють предмет цілісно, розкривають внутрішній зміст туризму, що виражений в єдності всієї багатоаспектності властивостей і відносин, та дозволяють відмежувати його від подібних, часто взаємопов'язаних, але різних понять [5].

Одне з перших визначень туризму було сформульоване Комітетом експертів з питань статистики Ліги Націй (1937 р.), яке отримало міжнародне визнання й дійшло до наших днів з деякими поправками. Зокрема туризмом рекомендовано вважати явище, якщо подорожуючі особи перебувають не менше 24 годин в країні, в якій вони не живуть, а їх перебування не пов'язане з працею та зарплатою [6; 7, с. 10].

Натомість в першій половині ХХ ст. виникає об'єктивна необхідність визначення й т. зв. статистичної дефініції туризму, що було зумовлено значним збільшенням туристичних потоків, підвищенням ролі туризму в економіці держав і, як наслідок, – нагальна потреба статистичного обліку подорожуючих осіб для з'ясування реального впливу туризму на процеси переміщення. Зокрема у світовій практиці широко використовується визначення, опрацьоване Міжнародною конференцією зі статистики подорожей і туризму та схвалене Статистичною комісією ООН (1993 р.): туризм – це діяльність осіб, які подорожують і здійснюють перебування в місцях, що знаходяться за межами їх звичного середовища, протягом періоду, який не перевищує одного року підряд з метою відпочинку, діловою та іншою метою [8, с. 17]. Тобто основний наголос робиться на характері діяльності відвідувачів у місці, відмінному від місця їх проживання.

Крім того, протягом останніх десятиріч ХХ ст. проблема дефініцій туриз-

му обговорювалася на нарадах Міжнародної спілки офіційних туристичних організацій (Лондон, 1957 р.), на Конференції ООН з міжнародного туризму і подорожей (Рим, 1963 р.), конгресі ЮНВТО (Маніла, 1986 р.), Міжпарламентській конференції з туризму (Гаага, 1989 р.) та ін. Все це свідчить про теоретичне й практичне значення чіткого визначення терміна «туризм», а також про прагнення зробити його більш повним і точним з урахуванням нових тенденцій та теорій.

Отже, якщо сформулювати коротко з урахуванням надбань історії й теоретичних розробок зарубіжних і вітчизняних фахівців щодо визначення поняття туризму, то туризм – це взаємодія явищ, які виникають в процесі подорожей. Якщо говорити про туризм як про сферу економічної діяльності – це вироблення й реалізація туристичних послуг і товарів різними організаціями, що володіють туристичними ресурсами.

Найбільш прийнятний і оптимальний, економічний підхід до діяльності знаходимо в деяких важливих міжнародних стандартах. Так, Статистична комісія ООН дає наступне уніфіковане визначення економічної діяльності – сукупність дій, що призводять до отримання відповідного переліку продукції, яке досягається у разі, коли поєднуються ресурси й виробничий процес для створення конкретних товарів і послуг. Отже, туризм – це в тому числі й діяльність суб'єктів туристичного підприємства з надання комплексної турпослуги (турпродукту), а також надання інших послуг у сфері туризму.

Зрештою, в законодавстві України туризм розглядається як тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці пе-

ребування (ст. 1 Закону України «Про туризм») (далі – Закон) [9]. Хоча науковцями й практиками вже давно визнано, що таке трактування терміна «туризм» є досить одностороннім і не відображає багатьох його аспектів.

Водночас головним недоліком досліджених нами визначень є поєднання під назвою «туризм» різних явищ: туризм як категорія економічних відносин; туризм з точки зору статистики; як самостійний вид підприємництва, тобто діяльність з обслуговування туристів; як діяльність туристів під час їх подорожей, відпочинку.

Подібна різнобарвність у визначеннях туризму зумовлена багатьма чинниками: один з них, на нашу думку, полягає в тому, що термін «туризм» в сучасному світі виступає як складне багатогранне явище. І жодна з існуючих наук не може вичерпно охарактеризувати його як об'єкт власних досліджень та жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в змозі самостійно вирішити комплекс його проблем.

Безумовно, слід також мати на увазі, що наведені визначення були першими спробами вчених розібратися у багатогранній сутності туризму, вивчити всі його сторони та розглянути вказане явище з різних кутів зору.

Визначення туризму, яке за поданими ознаками найбільше збігається з поняттям туристичної діяльності, наводить у своїх працях М. Б. Біржаков, визначаючи туризм як діяльність з організації та здійснення (супроводу) подорожей, туристичну діяльність, що здійснюється різними підприємствами сфери туризму і суміжних галузей. Мета вибору та здійснення індивідом туристичної діяльності обумовлена метою туристичного підприємства, умовами праці, зокрема системою стимулювання й перспективами розвитку підприємства,

на які орієнтується суб'єкт туристичної діяльності, плануючи перспективи своєї трудової кар'єри [10]. Проте зазначена мета діяльності підміняється безпосереднім процесом надання туристичних послуг. Адаже підприємство саме з метою отримання прибутку від надання послуг проводить певні дії, пов'язані з організацією туристичного обслуговування.

В якості господарських взаємовідносин слушним є визначення проф. О. О. Любіцевої, котра визначає туристичну діяльність як виробничо-обслуговуючу діяльність з надання різноманітних туристичних послуг або діяльність з організації подорожей з туристичною метою [11].

Узагальнене визначення туристичної діяльності надають й інші фахівці з туризму, пропонуючи розглядати її як послідовний ланцюжок дій з організації туристичних подорожей, що повторюються регулярно (щоденно) [12].

Слід також зауважити, що в контексті розкриття змісту туристичної діяльності, доречно звернутися до аналізу положень Закону. Зокрема, визначаючи поняття «туроператор» і «турагент», законодавець зазначає, що предметом діяльності згаданих суб'єктів є відповідно туроператорська та турагентська діяльність. Наведені визначення, що запропоновані суспільству та законодавчо закріплені, є найбільш спірними в Законі, оскільки таке трактування напряму діяльності впливає на ринкові процеси в сфері туризму, фактично спотворюючи їх. Мова повинна йти, перш за все, про визначення дефініцій «туроператорська діяльність» і «турагентська діяльність», як це зроблено у відповідному зарубіжному законодавстві. Цьому повинен передувати термін «туристична діяльність», а також формулювання напрямів туристичної діяльності.

Зрозуміло, що ситуація з наявністю в законодавчому масиві України різних за змістом понять, логічно не поєднаних між собою, які дають уяву про їх сутність лише після застосування системного аналізу законодавства про туризм, не відповідає вимогам юридичної техніки.

З огляду на це виникає потреба у теоретично обґрунтованому визначенні поняття «туристична діяльність» з правової точки зору, насамперед з цивільно-правових і господарсько-правових позицій.

Туристична діяльність за сучасних умов здійснюється, як правило, на засадах підприємництва. Тому з метою з'ясування сутності туристичної діяльності, її значення та місця в економіці необхідно звернутися до ст. 42 Господарського кодексу України (далі – ГК України), яка визначає підприємництво як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [13]. Звичайно ж, запропоноване законодавцем визначення розкриває основні засади туристичної діяльності як виду підприємництва, але не визначає змісту, особливостей, правового механізму та гарантій належного здійснення такої діяльності в Україні.

Проте туристична діяльність має своє соціально-економічне призначення, покликана задовольняти серйозні суспільні потреби щодо реалізації права людини на свободу пересування, відпочинок, відновлення та зміцнення здоров'я, задоволення її культурних і духовних потреб тощо як суб'єктивного права на туризм [14]. Саме це й зумовлює практичну необхідність не лише визначення поняття туристичної діяльності, а й його законодавчого закріплення.

Для визначення терміна «туристична діяльність» необхідно дослідити характерні ознаки, що притаманні їй як виду підприємництва.

По-перше, за змістом туристична діяльність є особливим видом господарської діяльності, оскільки її предметом є надання специфічних послуг – туристичних, комбінуваних яких призводить до формування певного продукту (туристичного). Ця діяльність проводиться за винагороду, постійно та на професійних засадах.

Законодавче визначення господарської діяльності вміщено у ст. 3 ГК України, під якою розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Комплекс туристичних послуг, які слугують для всебічного задоволення потреб споживача, фахівцями з туризму називається пакетом послуг (service package). Пакет послуг буває комбінацією двох (наприклад, розміщення і харчування, перевезення і розміщення) або більше пропонує туристичним підприємством елементів як один продукт за визначеною ціною. До складу багатоступеневого пакета (multi-component package, all inclusive package) можуть, наприклад, входити: одна або декілька послуг перевізників (переліт літаком, проїзд поїздом, автобусом тощо), розміщення (готель, мотель, кемпінг), харчування (ресторан, піцерія, кафе), атракції (відвідання пам'яток старовини, музеїв, торговельних центрів, індустрії розваг, краєзнавчі програми тощо), а також додаткові послуги (транспортування й доставка багажу, послуги екскурсоводів, медичний огляд, пільгові вхідні квитки тощо). Звісно, пакети не вичерпують пропозицію туристичного підприємства, оскільки

ки багато з них приходять до висновку, що турист прагне урізноманітнити свій побут у місцях перебування та у зв'язку з цим потрібно забезпечити йому змогу самостійно купувати додаткові послуги.

У Законі пакет послуг визначається як туристичний продукт: попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції).

Варто взяти до уваги той факт, що у правовій науці поняття послуг не є однозначним. Найпоширеніша думка, згідно з якою під послугою розуміється діяльність, спрямована на задоволення різноманітних потреб, створення певних зручностей для громадян і юридичних осіб, результат якої не має уречевленого виявлення.

Діяльність туристичних підприємств цілком підпадає під наведене визначення, що дає підстави стверджувати, що туристична діяльність є видом діяльності з надання специфічних (туристичних) послуг або комплексу таких послуг (туристичний продукт).

Досвід практичної діяльності в сфері туризму, як зарубіжний, так і вітчизняний, свідчить, що будь-яка послуга, зокрема туристична (або продукт), досягає найбільшого ефекту в суспільстві тільки за наявності попиту й пропозиції на неї, тобто, коли існує ринок певних послуг. Механізм функціонування ринку туристичних послуг припускає, з одного боку, процес формування специфічних туристичних потреб, а з іншого – організовану систему щодо їх задоволення [15].

У цьому контексті важливим вбачається розглянути питання щодо умов та особливостей діяльності суб'єктів туристичного підприємництва на ринку туристичних послуг.

Відповідно до Закону (ст. 5) на туристичному ринку діють лише два основних види підприємств, які безпосередньо займаються формуванням та реалізацією туристичного продукту. Це туроператори і турагенти. Головна відмінність у їх діяльності згідно з положенням ст. 5 полягає у тому, що туроператор формує турпродукт, а турагент може здійснювати лише його реалізацію. Тобто туроператор здійснює повний цикл робіт з організації подорожі, забезпечення створення турпродукту, починаючи з добору й комбінування туристичних послуг, що надаються третіми особами, залежно від мети поїздки, термінів і маршруту подорожі (формування турпродукту), реклами туристичного продукту на спеціалізованих туристично-виставкових заходах (просування турпродукту), реалізації та надання туристичних послуг.

Організуючий характер діяльності туроператора полягає, перш за все, в укладанні ним договорів з третіми особами, згідно з якими останні зобов'язуються виконати повністю або частково зобов'язання туроператора перед туристом. Саме в прийнятті туроператором обов'язку здійснити увесь процес підготовки й проведення туристичної подорожі (формування турпродукту) і полягає сутність договору на туристичне обслуговування. У результаті його укладення турист звільняється від необхідності вступати в договірні відносини з великою кількістю суб'єктів. Причому туроператор добирає послуги таким чином, щоб туристична подорож була єдиним цілим, а розрізнені послуги органічно поєднувалися між собою. Також, за ло-

гікою, туроператор як організатор по-дорожі постійно контролює належне виконання третіми особами своїх зобов'язань за договорами, укладеними з ним. Цей контроль повинен здійснюватися через керівників груп, які призначаються для кожної поїздки туристів, або менеджерів, які працюють на відповідному напрямку. Турагент, на відміну від туроператора, самостійно не формує турпродукт, а лише рекламує сформований туроператором продукт і реалізує його безпосередньо туристам.

Отже, туроператор від свого імені, у своїх інтересах, за свій рахунок та під особисту відповідальність здійснює ряд дій (фактичних і юридичних), результатом яких є організована туристична по-дорож (тур) у встановлені терміни, за визначеним маршрутом і з комплексом послуг на туристичне обслуговування. Таким чином, під туроператором слід розуміти особу, основою діяльності якої є організація туристичної поїздки. Причому Закон (ст. 5) визначає туроператора виключно як юридичну особу, для якого єдиним видом діяльності є організація й забезпечення створення туристичного продукту.

Натомість турагента (юридичну або фізичну особу-підприємця) згаданий Закон (ст. 5) розглядає лише як посередника, який діє в інтересах туроператора. Турагент сприяє туроператору в укладенні з туристами договорів на туристичне обслуговування (юридичні дії), а також здійснює просування послуг туроператора (рекламування, консультування тощо), надання інших послуг, пов'язаних з туристичним обслуговуванням (посередницька діяльність з т. зв. характерних і супутніх послуг), за виключенням його організації (фактичні дії). Турагент самостійно не створює турпродукт, а лише пропонує споживачу вже створений туроператором.

Отже, турагент здійснює від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок туроператора, якого він представляє, діяльність, що не пов'язана з організацією туристичного обслуговування (формуванням турпродукту).

Основу взаємовідносин туроператора й турагента становить агентська угода або договори доручення чи комісії [16].

Специфіка туристичної діяльності, що була розглянута за допомогою елементів, без наявності яких надання туристичних послуг вважається неможливим, доводить, що туристична діяльність є особливим видом господарської діяльності, її результати реалізуються на ринку туристичних послуг за винагороду як продукт.

По-друге, туристичні підприємства здійснюють свою діяльність постійно та на професійних засадах для задоволення певних потреб інших членів суспільства, а головною метою їх діяльності є отримання прибутку.

Зважаючи на те, що за способом здійснення туристична діяльність є діяльністю з надання послуг і, як наслідок, – підприємницькою, її суб'єкти повинні дотримуватися принципів і умов, що законодавство про підприємництво та про туризм висуває до осіб, які мають намір її провадити.

Так, стаття 44 ГК України зазначає, що підприємництво здійснюється на засадах: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, встановлення цін відповідно до закону; вільного найму працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення зов-

нішньоекономічної діяльності, використання належної йому частки валютної виручки на свій розсуд тощо.

Обов'язковою правовою дією як умова здійснення будь-якої підприємницької діяльності, зокрема, туристичної, є державна реєстрація. Адже з моменту державної реєстрації туристичне підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи та включається до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України. Порядок реєстрації є загальним.

Як юридична особа новостворене туристичне підприємство володіє господарською правосуб'єктністю, що дає йому можливість мати права та нести юридичні обов'язки і юридичну відповідальність за невиконання або неналежне виконання обов'язків, а також захищати свої права й законні інтереси від можливих порушень іншими особами.

Особливості правового статусу суб'єктів туристичної діяльності виявляються у застосуванні певних законодавчих обмежень щодо умов діяльності зарубіжних туристичних компаній на території України. Так, стаття 37 Закону про туризм містить заборону для іноземних юридичних і фізичних осіб на здійснення туроператорської та турагентської діяльності через свої філії й представництва в Україні. Отже, якщо іноземний суб'єкт господарювання бажає пропонувати свої послуги на українському ринку, йому необхідно відкрити й відповідним чином зареєструвати в Україні підприємство як самостійний господарюючий суб'єкт зі статусом юридичної особи (туроператор) та отримати ліцензію, що й буде мати право займатися організацією туристичних подорожей в Україні. До того ж, прямо заборонено укладення договорів на туристичне обслуговування з представництвами та філіями інозем-

них туристичних компаній, які не мають статусу юридичної особи й не ліцензовані як туроператори.

Слід наголосити, що іноземним туроператорам Законом (ст. 17) також заборонено надання послуг з оформлення документів для виїзду осіб за межі України з метою туризму.

Таке обмеження діяльності іноземних туристичних компаній за задумами законодавців мало на меті захист національного туристичного ринку та вітчизняних виробників турпослуг від експансії іноземного капіталу й потужних іноземних туроператорів.

Туроператори, на відміну від інших суб'єктів туристичної діяльності, мають спеціальну правосуб'єктність. Статтею 5 Закону туроператорами визнаються лише юридичні особи, створені відповідно до законодавства України. Тобто суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні особи не можуть виступати в якості туроператорів і отримати відповідну ліцензію на організацію міжнародного туризму, а, отже, обмежується їх право на укладення договорів з іноземними туроператорами, та виступати посередником з реалізації їх послуг (турпродукту) на території України, а також, що є суттєвим, можливість виступати від свого імені.

Особливі умови провадження суб'єктом підприємництва туроператорської діяльності також зафіксовані в Законі. Згідно зі статтею 5 цього Закону туроператорська діяльність визнається виключним видом діяльності для суб'єктів підприємництва (зокрема туроператорів), що повинно бути обов'язково зазначено у статутних документах підприємства, та є основною передумовою для видачі йому спеціального дозволу – ліцензії. У цьому випадку суб'єкт туристичної діяльності наділений спеціальною правоздатністю, виходити за межі якої непри-

пустимо без внесення відповідних змін до Статуту підприємства.

За змістом статті 17 цього Закону у разі створення суб'єкта підприємництва у формі господарських товариств різних видів, одним із засновників якого є суб'єкт туристичного підприємництва (зокрема туроператор), його частка у статутних фондах таких товариств – туроператорів України – не може перевищувати 20 % їх статутних фондів.

Відповідно до Законів України «Про туризм» (ст. 17) і «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (ст. 9) туристична діяльність (зокрема туроператорська) не може здійснюватися без отримання підприємством спеціального дозволу – ліцензії. Тобто ліцензування є важливим компонентом системи державного регулювання туризму. Вимоги ліцензування як форми державного контролю за підприємницькою діяльністю туроператорів конкретизовані в Ліцензійних умовах провадження туроператорської діяльності, затверджених наказом Мінінфраструктури від 10.07.2013 р. № 465 [17].

Так, Ліцензійними умовами для туроператорської діяльності встановлено особливі організаційні, кваліфікаційні, технологічні та інші вимоги щодо її провадження (вимоги до офісного приміщення, наявність фахівців з туризму у штаті підприємства, загальні вимоги до укладення договорів при здійсненні туристичної діяльності тощо).

Закон (ст. 17) наділяє суб'єкта підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на туроператорську діяльність, виключним правом на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України.

Особливість провадження туристичної діяльності (туроператорської та турагентської) суб'єктами підприємництва полягає також і в законодавчій вимо-

зі щодо забезпечення фінансових гарантій їх відповідальності перед туристами за збитки, що можуть бути заподіяні останньому в разі виникнення обставин неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання банкрутом туроператора/турагента, та пов'язані з необхідністю покриття витрат туриста з його повернення в місце проживання (перебування), відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором (ст. 15 Закону).

Крім того, з метою неухильного виконання законодавства при провадженні туристичної діяльності та максимально-го захисту інтересів споживачів турпослуг, згаданим Законом (ст. 29) визначено органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які здійснюють контроль за додержанням вимог законодавства з питань туристичної діяльності, проводять перевірки якості надаваних турпослуг, додержання ліцензійних умов, стандартів, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності та відповідно до закону накладають стягнення і вживають інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму.

На думку видатного правника С. С. Алексеева, сфера приватного права є виключно первісною для права як явища цивілізації. А публічний інтерес держави, яка уособлює в собі суспільство, виникає тільки тоді, коли з'являється приватний інтерес [18]. І це влучно характеризує особливість провадження власне туристичної діяльності.

Отже, ще однією характерною особливістю туристичної діяльності як виду підприємництва є також поєднання публічних і приватних ознак, що виявляються в процесі організації туристичного обслуговування шляхом укладення договорів у сфері туризму.

Договірні відносини регулюються спеціальним нормативно-правовим актом –

Законом: договір на туристичне обслуговування (ст. 20); договір на готельне обслуговування (ст. 21); договір на екскурсійне обслуговування (ст. 22); ваучер як одна з форм письмового договору на туристичне або екскурсійне обслуговування (ст. 23).

Згаданим Законом досить чітко визначені істотні умови та поняття договорів, які укладаються туроператорами й турагентами в процесі здійснення ними туристичної діяльності. Відсутність будь-якої з умов у договорі, що прямо передбачені законом і є обов'язковими при його укладенні, – тягне за собою визнання такого договору недійсним або нікчемним. Тобто держава встановлює обов'язкові умови укладення окремих видів договорів у сфері туризму, оскільки їх недотримання тягне за собою порушення інтересів споживачів туристичних послуг як у нашій державі, так і за кордоном, та пов'язані з дотриманням безпеки туризму.

Так, до істотних умов договору про туристичне обслуговування (тобто договору між туристичним підприємством і туристом) належать: інформація про туроператора/турагента, включаючи дані про ліцензії, фінансові гарантії відповідальності перед туристом, юридичну адресу, банківські реквізити; відомості про туриста в необхідному обсязі; достовірні інформація про споживчі властивості турпродукту (програма перебування, маршрут, умови безпеки, результати сертифікації турпродукту); дата і час початку та закінчення туру; порядок зустрічі, провідів і супроводження туриста; права, обов'язки і відповідальність сторін; ціна турпродукту і порядок його оплати; термін інформування туриста про перенесення часу або скасування подорожі через недобір групи; умови зміни і розірвання договору, порядок врегулювання суперечок, що виникли у зв'яз-

ку з цим, і відшкодування збитків сторін; порядок і терміни висування претензій туристом.

Відповідно до Закону турист має право вимагати від туроператора чи турагента надання йому всіх послуг, що входять в турпродукт, незалежно від того, ким ці послуги надаються. Водночас туроператор/турагент не несе відповідальності за невиконання чи неналежне виконання своїх зобов'язань за договором, якщо доведе, що воно сталося внаслідок дії нездоланної сили.

Крім того, держава встановлює необхідність забезпечення суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками обов'язкового страхування туристів (медичне та від нещасного випадку), що здійснюється один раз на весь період туристичної подорожі (ст. 16 Закону).

Договором страхування повинні передбачатися надання медичної допомоги туристам і відшкодування їх витрат при настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування. Інформація про умови обов'язкового страхування має бути доведена до відома туриста до укладення договору на туристичне обслуговування.

Таким чином, на підставі системного аналізу чинного законодавства України, що регламентує діяльність у сфері туризму, наведено основні елементи, з яких складається туристична діяльність, та які характеризують її як особливий вид підприємництва, що дає змогу запропонувати авторську дефініцію «туристична діяльність».

Отже, туристична діяльність – це врегульована нормами права господарська діяльність суб'єкта підприємництва з організації (формування), просування, продажу та виконання окремих або комплексних туристичних послуг (типових і нетипових) та/або туристичного продукту, що провадиться на підставі ліцензії.

Список використаної літератури

1. Опанасюк Н. А. Концепція системи правового регулювання туризму в Україні та проблеми правореалізації (початок) / Б. І. Вихристенко, Н. А. Опанасюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 5. – С. 15-25.
2. Опанасюк Н. А. Концепція системи правового регулювання туризму в Україні та проблеми правореалізації (продовження) / Б. І. Вихристенко, Н. А. Опанасюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 6. – С. 22-29.
3. Опанасюк Н. А. Конституційно-правові основи туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 19 с.
4. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности : учеб. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 288 с.
5. Квартальнов В. А. Туризм. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 320 с.
6. League of Nations, Economic Committee. Survey of tourist traffic considered as an international economic factor. – Geneva, 1937. – P. 8.
7. Гезгала Я. Туризм в народном хозяйстве. – М. : Прогресс, 1974. – С. 10.
8. Бюллетень туристской информации. – 1992. – № 1. – С.17.
9. Про туризм : Закон України від 15.09.1995р. № 324/95-ВР (із зм. та доповн.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Биржаков М. Б. Введение в туризм. – СПб. : Издательский дом «Герда», 2000. – 192 с.
11. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
12. Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности : учеб. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 288 с.
13. Господарський кодекс України (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
14. Опанасюк Н. А. Конституційно-правові основи туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. – Там само.
15. Любіцева О. О. Вказ. пр.
16. Опанасюк Н. А. Цивільно-правові проблеми у діяльності туристичних підприємств: порівняльно-правовий аналіз / Б. І. Вихристенко, Н. А. Опанасюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 8. – С. 76-94.
17. Ліцензійні умови провадження туроператорської діяльності : наказ Міністерства інфраструктури України від 10.07.2013 р. № 465 (зареєстр. в Міністерстві юстиції України 30.07.2013р. за № 1275/23807) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
18. Алексеев С. С. Право: азбука, теория, философия: опыт комплексного исследования. – М., 1999. – С. 217.